

Д. В. Ревенко,

бібліотекар I категорії Наукової бібліотеки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна,
тел.: (0482) 34 80 11
e-mail: library@onu.edu.ua

ВЛАСНИЦЬКІ ОЗНАКИ У ВИДАННЯХ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ КНИГОЗНАВСТВА У ФОНДАХ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

У статті подано характеристику примірників видань Українського наукового інституту книгознавства, що зберігаються у фондах Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Надається короткий аналіз примірників, шляхів їх надходження до фондів бібліотеки, охарактеризовано власницькі ознаки.

Ключові слова: Український науковий інститут книгознавства (УНІК), бібліографознавство, бібліотекознавство, українська книга, Ю. Меженко.

Вивчення власницьких ознак на примірниках видань Українського наукового інституту книгознавства дає змогу прослідити місцеперебування книг до того часу, як вони потрапили до фондів Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

У фондах університетської бібліотеки було виявлено і досліджено 42 видання Українського наукового інституту книгознавства. УНІК – перша науково-дослідна установа у сфері українського книгознавства та бібліотекознавства, яка існувала в Києві з 1922 р. по 1936 р. Діяльність інституту поклала початок розробки історичних і теоретичних засад українського книгознавства.

Передумовою створення УНІК стала діяльність ряду провідних установ. Насамперед, це Бібліотечно-архівний відділ (Архівно-бібліотечний відділ) при Міністерстві народної освіти Центральної ради УНР (1917 р.), який і започаткував основи державно-правового бібліотечно-бібліографічного будівництва в Україні [2, с. 11]. 18 лютого 1919 р. наказом комісара Головного управління мистецтва та національної культури було запропоновано сформувавати Головну книжкову палату (ГКП), яку слід вважати першим осередком української книгознавчої школи.

У 1922 р. за постановою «Про організацію Української книжкової палати ...» мала бути ліквідована Київська палата. Із метою збереження київського бібліографічного осередку та його здобутків за попередні роки, був створений Український бібліографічний інститут, головним завданням якого було видання списків всіх українських книжок, починаючи з перших років існування друкарства. Дещо пізніше він став називатися Інститут українського книгознавства (ІУК), далі – Науковий інститут українського

книгознавства (НІУК). Остаточна назва – Український науковий інститут книгознавства – з'явилася у першому «Положенні ...» про нього від 29 січня 1923 р. [5, с. 25].

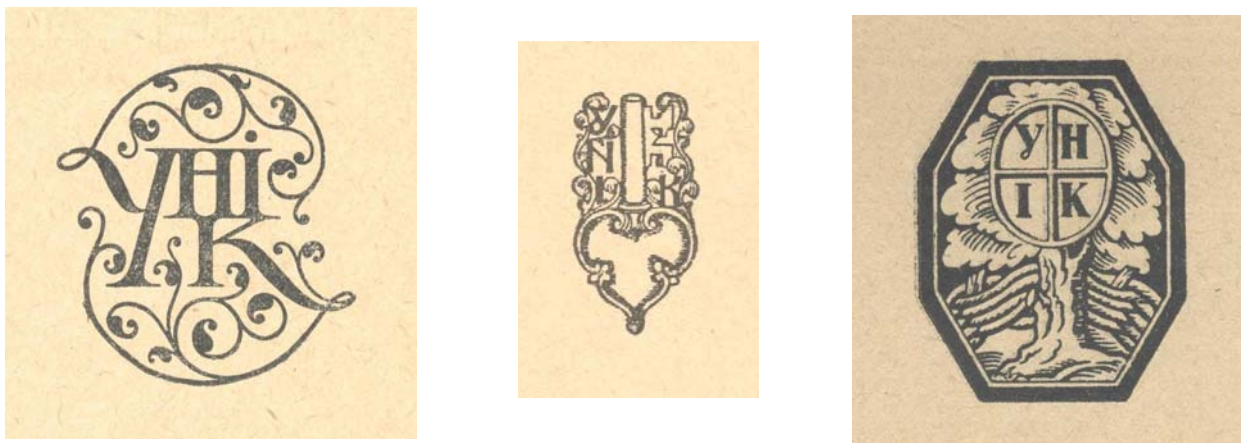
Новостворений УНІК очолив Юрій Олексійович Меженко (1892-1969) – бібліограф, бібліотекознавець, книгознавець, літературний, театральний і музичний критик, визначний культурний діяч. Його спадщина охоплює майже всі галузі бібліографознавства та найповніше відображає пошуки українською бібліографією власних шляхів розвитку. Саме з його ім'ям пов'язане створення основних бібліотечно-бібліографічних установ України. Ю. Меженко брав участь у написанні проекту Закону про створення Національної бібліотеки Української держави, був керівником Головної Книжкової палати (ГКП) у Києві 1919-1920 рр., головою Ради бібліотекарів Всенародної (Національної) бібліотеки України (нині – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського) у 1920-1922 рр. і директором Українського наукового інституту книгознавства (УНІКу) у 1922-1931 рр.

УНІК відіграв надзвичайно важливу роль у підвищенні рівня українського книгознавства та бібліотекознавства. Його діяльність поклала початок розробкам історичних і теоретичних засад українського книгознавства. У вступній статті до першого тому «Трудів Українського науково-дослідного інституту книгознавства» «Українська книга XVI, XVI, XVIII ст.» Ю. Меженко виділив основну мету УНІК як «... закладати фундамент під українське книгознавство. Через історичні обставини, що гальмували розвиток української культури, ми не дістали від попередніх поколінь майже нічого, на чому ми могли б твердо поставити свої книгознавчі дослідження. І тому робота Українського Науково Дослідного Книгознавства протягом вже кількох років була не так фахово-дослідча, як бібліографічно-описова» [6, с. VII]. Головне завдання УНІК полягало у збиранні друкованих матеріалів, що виходили на території України з 1917 р., а також за її межами, у складанні бібліографій із різних галузей знань.

Розквіт видавничої діяльності УНІК припадає на 1920-ті рр. Усі праці можна розділити на тематичні групи: 1) історія книги, де звернено увагу на початок європейського та українського друкарства, історію української книги XIX ст. та радянського книговидання; 2) мистецтво книги; 3) бібліографія – методологія опису стародруків, бібліографічні покажчики, каталогізація; 4) бібліотечна справа та вивчення читацького попиту; 5) книжкова та видавнича справа; 6) історія української періодики; 7) книгознавство; 8) історія цензури; 9) поліграфія; 10) книжкова торгівля [2, с. 353-354].

Відмінною рисою всіх примірників є наявність марки УНІК (іл. 1). Частина статей із «Бібліологічних вістей» та інших журналів видавалися окремими брошурами, більшим тиражем і з приписом на звороті верхньої палітурки «відбитка з «Бібліологічних Вістей». Відбитки виглядали як окремі видання: мали свою обкладинку, титульний аркуш, заставки,

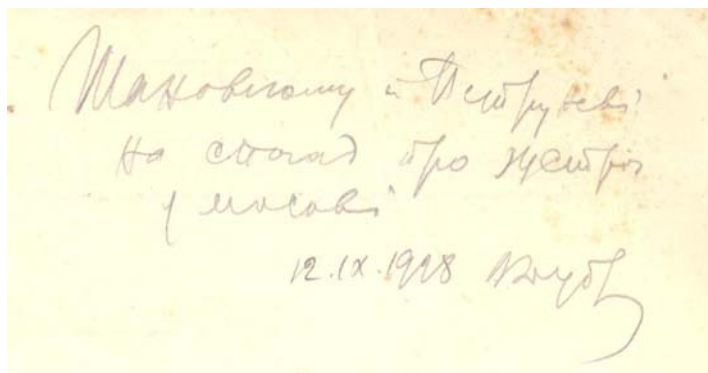
кінцівки, власну пагінацію з першої сторінки. Для них була встановлена ціна, за якою УНІК продавав чи обмінював їх на потрібні видання. Основна частина тиражу всіх видань використовувалася УНІК як обмінний фонд для комплектування книгознавчої бібліотеки, частину накладу отримували автори.

Іл. 1. Марки Українського наукового інституту книгознавства

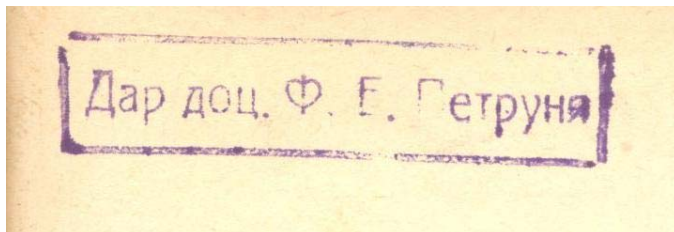
Розглянемо частину видань УНІК зібрання Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова. На основі книжкових знаків (власницьких записів і штампів) було встановлено шляхи надходження видань Інституту книгознавства до фондів Наукової бібліотеки ОНУ імені І. І. Мечникова. Книги отримувалися як дар від авторів, власників примірників, про що свідчать штампи, автографи та власноручні дарчі написи; книгообмін між бібліотеками та різними установами.

На окрему увагу заслуговує примірник відбитка Василя Дубровського (1897-1966) із журналу «Бібліологічні Вісті» «Нариси з історії Чернігівської Троїцько-Іллінської друкарні в першій половині XIX ст.» (1927). На першій сторінці примірника є власницький запис Василя Дубровського, який засвідчує факт дарування примірника у вересні 1928 р. Ф. Є. Петруню (1894-1963) (іл. 2). Федір Петрунь був добре відомим як історик, бібліограф і географ. Із архівних документів Ф. Петруня відомо, що у 1928 р. він перебував у науковому відрядженні в Москві, де, за нашим припущенням, зустрічався з В. Дубровським [1].

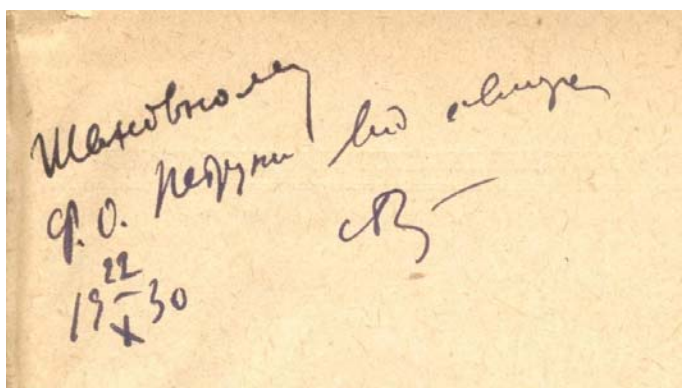
Іл. 2. Дарчий напис
Василя Дубровського Ф. Є. Петруню

Федір Євстафійович Петрунь був справжнім бібліофілом. Зібрав величезну особисту бібліотеку – книги та періодичні видання переважно з історії, географії, краєзнавства. У 1963 р. Федір Євстафійович передав своє книжкове зібрання в дарунок Науковій бібліотеці Одеського державного університету, яке становить самостійний відділ – фонд Петруня, книги з якого супроводжуються штампом «Дар доц. Ф. Е. Петруня» (іл. 3).

Іл. 3. Штaмп доцента Ф. Є. Петруня

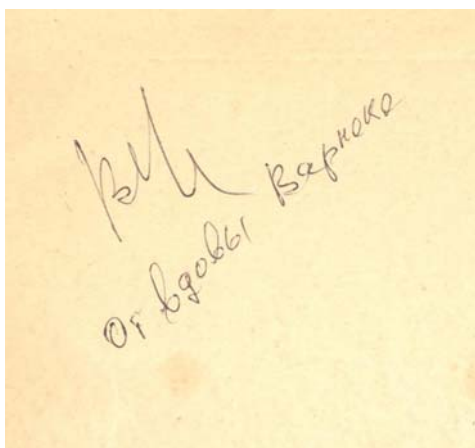
У книжному фонді Ф. Петруня Наукової бібліотеки зберігається ще одне видання УНІК «Наукова бібліотека в сучасних умовах» (1930) С. Борового¹. Ця стаття з'явилася завдяки роботі С. Я. Борового в Одеській Центральній науковій бібліотеці (ЦНБ) та її науково-дослідній комісії. Наукова діяльність Саула Яковича почалася зі стін ЦНБ. У 1924 р. С. Л. Рубенштейн (1889-1960), директор Центральної наукової бібліотеки, зайнявся питанням про професійну підготовку бібліотечних працівників. Народний комісаріат освіти, вбачаючи у ЦНБ один із центрів наукової роботи в галузі бібліотекознавства в Україні, доручив їй підготовку фахівців. З 1926 р. на базі ЦНБ була відкрита аспірантура. С. Я. Боровий став першим її випускником і 1930 р. у журналі «Бібліологічні вісті» опублікував свою дисертацію «Наукова бібліотека в сучасних умовах» [4]. У передмові автор висловив подяку Ф. О. Петруню, що рецензував роботу й подарував йому примірник із підписом «Шановному Ф. О. Петруню від автора 22 X 1930» (іл. 4).

Іл. 4. Дарчий напис С. Я. Борового Ф. Є. Петруню

Із вище згаданими виданнями до фондів Наукової бібліотеки перейшов ще один окремих відбиток із журналу «Бібліологічні вісті» (1927, № 2) І. Я. Фааса «Інкунабули Центральної наукової бібліотеки м. Одеси: матеріали до зводного каталогу інкунабул бібліотек України» (1927). Іван Якович Фаас (1894-1945) – правознавець, історик права. Із 1921 р. жив і працював в Одесі, був вченим секретарем Одеського губернського комітету охорони пам'яток мистецтва та старовини, секретарем Археологічного інституту, ученим секретарем Головної бібліотеки вищої школи Одеси. Саме як бібліотекаря його зацікавило дослідження перших стародруків, що здебільшого мали юридичну тематику. В результаті, І. Я. Фаас здійснив зразковий опис інкунабул із бібліотеки сенатора Р. Губе, яку Новоросійський університет придбав у 1868 році [7, с. 3].

Під час роботи Іван Якович співпрацював із різними науковцями як одеськими, так і київськими, про що свідчить його листування з Б. Зданевичем², який і написав рецензію до статті [3, с. 62]. Публікацією окремого відбитка займалася Центральна наукова бібліотека, яка подала до УНІКу заявку на друк статті в «Бібліологічних вістях». У Науковій бібліотеці

зберігається 5 примірників окремого відбитка. Один із примірників надійшов до фондів бібліотеки у складі книжного зібрання В. С. Фельдмана у 2008 р. За власницьким написом встановлено, що видання йому було подаровано дружиною Варнеке (іл. 5). Установити чиєю саме дружиною вона була чи Варнеке Бориса Васильовича³, чи його сина Олександра Борисовича⁴ складно, оскільки не знайдено документів, які б засвідчували цей факт.

Іл. 5 Дарчий напис дружини Варнеке В. С. Фельдману

Отже, охарактеризовані нами примірники видань, що зберігаються у фондах Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова свідчать про те, що видання УНІК заклали бібліографічне підґрунтя в одеському науковому осередку, а їх наявність забезпечена, насамперед, завдяки обміну та даруванню.

Примітки

¹ **Боровий С. Я.** (1903-1989) – історик, автор близько 200 робіт з історії та історіографії українського єврейства, запорозького козацтва, українсько-єврейських стосунків, економічної історії Росії та України, книгознавства та бібліотечної справи, архівістики, пушкіністики, краєзнавства тощо.

² **Зданевич Б. І.** (1886-1966) – український орієталіст, книгознавець, мовознавець, перекладач, бібліограф. Із 1920 р. до 1944 р. працював у Всенародній бібліотеці України (нині – Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського) спочатку у відділі Orientalia, а з 1924 – у відділі

стародруків (нині – відділ стародруків і рідкісних видань) на посадах фахівця-бібліотекаря, ученого бібліотекаря, помічника завідувача відділу Orientalia, помічника завідувача відділу стародруків, старшого наукового співробітника. Результатом багаторічної роботи став укладений Борисом Зданевичем «Каталог інкунабул Бібліотеки АН УРСР».

³ **Варнеке Б. В.** (1874-1944) – філолог-латиніст, історик театру, заслужений діяч науки УСРС.

⁴ **Варнеке О. Б.** (1904-1938) – історик України, сходознавець, етнограф.

Список використаної літератури:

1. Архів Ф. Є. Петруня // Архів Наукової бібліотеки Одеського національного університета, відділ рідкісних книг і рукописів, к. 48, од. зб. 451, арк. 6-11.
2. *Ковальчук Г. І.* Український науковий інститут книгознавства (1922-1936) [Текст] / Г. І. Ковальчук; наук. ред. В. І. Попик; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : Академперіодика, 2015. – 688 с.
3. *Музичко О. Є.* Взаємодія одеського та київського книгознавчих осередків у листуванні одеситів С. Я. Борового, Ф. Є. Петруня, І. Я. Фааса з киянами Ю. О. Меженко та Б. І. Зданевичем [Текст] / О. Є. Музичко // Вісник ОНУ. Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. – 2011. – Т. 15, вип. 21. – С. 55-71.
4. *Самодурова В. В.* Научная библиотека Одесского университета в 1920-е годы [Текст] / В. В. Самодурова // Наукова бібліотека в сучасному суспільстві. Історія. Проблеми. Перспективи : зб. ст. : до 185-річчя Наукової б-ки ОНУ ім. І. І. Мечникова / упоряд. : М. О. Подрезова, О. В. Суровцева, І. В. Шепельська ; відп. ред. В. А. Сминтина ; ОНУ ім. І. І. Мечникова, Наукова б-ка. – Одеса : Астропринт, 2003. – С. 97-106.
5. *Стрішенець Н. В.* Бібліографічна спадщина Юрія Меженка [Текст] / Н. В. Стрішенець ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 1997. – 144 с.
6. Українська книга XVI – XVII – XVIII ст. : твори Українського наукового інституту книгознавства [Текст] / за ред. : М. О. Макаренка, С. І. Маслова. – Київ : ДВУ, 1926. – Т. I. – 434 с.
7. *Фаас І. Я.* Інкунабули Центральної наукової бібліотеки м. Одеси : матеріали до зводного каталогу інкунабул бібліотек України [Текст] = Faas I. Die Wiegendrucke der Zentralen wissenschaftlichen Bibliothek zu Odessa : (Materialien zu dem Gesamtkatalog der Wiegendrucke der Bibliotheken Ukrainas) / І. Я. Фаас ; Праці Центральної наукової бібліотеки м. Одеси. – Одеса, 1927. – 25 с.

Д. В. Ревенко,

бібліотекар І категорії Научной библиотеки
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова,
ул. Преображенская, 24, г. Одесса, 65082, Украина,
тел.: (0482) 34 80 11
e-mail: library@onu.edu.ua

ИЗДАНИЯ УКРАИНСКОГО НАУЧНОГО ИНСТИТУТА КНИГОВЕДЕНИЯ В ФОНДАХ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ОДЕССКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ И. И. МЕЧНИКОВА

Аннотация

В статье дана характеристика экземпляров изданий Украинского научного института книговедения, которые хранятся в фондах Научной библиотеки Одесского национального университета имени И. И. Мечникова. Предоставляется краткий анализ изданий, их путей поступления в фонды библиотеки, рассмотрены владельческие признаки.

Ключевые слова: Украинский научный институт книговедения (УНИК), библиографоведение, библиотековедение, украинская книга, Ю. Меженко.

D. V. Revenko,

Librarian of the 1-st Category

of the Odesa I. I. Mechnikov National University
24, Preobrazhenska St., Odesa, 65082, Ukraine
Tel. (0482) 34 77 89
e-mail: library@onu.edu.ua

PUBLICATION OF THE UKRAINIAN SCIENTIFIC INSTITUTE OF BIBLIOLOGY IN THE FUNDS OF SCIENTIFIC LIBRARY OF ODESSA I. I. MECHNIKOV NATIONAL UNIVERSITY

Summary

The article contains characteristic of the examples of publications of the Ukrainian Scientific Institute of Bibliology which are stored in the funds of Scientific Library of Odessa I. I. Mechnikov National University. There is brief analysis of examples, ways of its entry to the funds of the library, characterized proprietary features.

During the study, it was identified and treated 42 copies of publications of the Ukrainian Scientific Institute of Bibliology. Several ways of publications income has been established on the basis of bookmarks by the Institute of Bibliology for Scientific Library of Odessa I. I. Mechnikov National University. These are the gifts of the authors of books, owners of books and book exchange between libraries and various institutions.

Key words: Ukrainian Scientific Institute of Bibliology (USIOB), bibliography, library science, Ukrainian book, Yu. Mezhenko.

References

- [1] Arkhiv Petrunia F. Ie. [The Archives of Petrun F. Ie.]. *Arkhiv Naukovoï biblioteky Odeskoho natsionalnoho universyteta, viddil ridsknykh knyh i rukopysiv [Archive the Scientific library of the Odessa I. I. Mechnikov National University, department of rare books and manuscripts]*. Kart. 48, № 451, pp. 6-11.
- [2] Kovalchuk H. I. *Ukrainskyi naukovyi instytut knyhoznavstva (1922-1936) [Ukrainian Research Institute of Book Science (1922-1936)]*. Kiev, 2015, 688 p.
- [3] Muzychko O. I. Vzaiemodiia odeskoho ta kyivskoho knyhoznavchychk oseredkiv u lystuvanni odesytiv S. Ia. Borovoho, F. Ie. Petrunia, I. Ia. Faasa z kyianamy Iu. O. Mezhenko ta B. I. Zdanevychem [Interaction between Odessa and Kiev bibliological cells in correspondence from Odessa S. Y. Borovoy, F. E. Petrunya, I. Y. Faasa to Kiev Y. O. Mezhenko and B. I. Zdanevich]. *Visnik Odeskoho natsionalnoho universitetu [Odessa National University Herald]*. Odessa, 2011, t. 15, no. 21, pp. 55-71.
- [4] Samodurova V. V. Nauchnaya biblioteka Odesskogo universiteta v 1920-e gody [The Scientific Library of Odessa University in 1920]. *Naukova biblioteka v suchasnomu suspilstvi. Istorii. Problemy. Perspektyvy [The scientific library in modern society. History. Problems. Prospects]*. Odessa, 2003, pp. 97-106.
- [5] Strishenets N. V. *Bibliografichna spadshchyna Yuriia Mezhenka [The bibliographic heritage of Yurii Mezhenko]*. Kiev, 1997, 144 p.
- [6] *Ukrainska knyha 16-17-18 st. : trudy Ukrainskoho naukovoho instytutu knyhoznavstva [Ukrainian book of the 16-17-18th centuries: the works Ukrainian Research Institute of Book Science]*. Kiev, 1926, 434 p.
- [7] *Faas I. Ia. Inkunabuly Tsentralnoi naukovoï biblioteky m. Odesy : materiialy do zvodnoho katalogu inkunabul bibliotek Ukrainy [Incunabulum of the Central Scientific Library of Odessa]*. Odessa, 1927, 25 p.